

מעדני כתא

משיעורי הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת בהר

בחוקותי תשפ"ו

בענין טומאת קרובים ושהטומאה והאבילות חדא מצוה

ע"ב כתבו כמז"כ התוס', דהך כהן ה' שוטה דהא שלא לצורך המת אסור ליטמא, ומבואר דס"ל שאסור ליטמא שלא לצורך, ומאידך הרא"ש בהל' טומאה הביא דעת הרמב"ן דיכול ליטמא גם שלא לצורך, וכנ"ל, וכן הטור (יו"ד סימן שע"ג) סתם כדעת הרמב"ן שטמא גם שלא לצורך.

יבואר מחלוקת הראשונים אם יש לישראל מצוה להיטמאות לשבעה קרובים

עוד צ"ב, דהנה נחלקו הראשונים אם לישראל יש מצוה ליטמאות לשבעה קרובים, דברמב"ם (פ"ב מאבל ה"ו) כתב אבל הכהנות הואיל ואינן מוזהרות על הטומאה כן אינן מצוות להתטמא לקרובים, אלא אם רצו מתטמאות ואם לאו לא מטמאות. והראב"ד השיג על זה, וכתב א"א קשיא הא דתניא (יבמות דף כ"ט ע"ב) אשתו ארוסה לא אונן ולא מיטמא לה, וכן היא לא אוננת ולא מיטמאה לו, הא נשואה מיטמאה לו, עכ"ד. וכוונת הראב"ד להקשות, דאם אין הכהנות מצוות להתטמא, א"כ מאי קאמר דאשתו ארוסה אינה מיטמאה לו, הא אשה לעולם אינה מצווה להיטמאות, אלא על כרחך מוכח דבעלמא גם נשים מצוות להיטמאות, אך אשתו ארוסה אינה מצווה להיטמאות.¹

ולדברי הרמב"ם דנשים הואיל ואינן מוזהרות על הטומאה כן אינן מצוות להתטמא לקרובים, לכא' פשוט דהוא הדין ישראלים כמו שאינן מוזהרין על הטומאה כן אינם מצווים להיטמאות לקרוביהן, וכ"כ בגליון הגרע"א על הרמב"ם שם, וכן הוא גם דעת הרשב"א בתשו' (ח"א תשו' כ"ז ותשו' תרל"ו), אך לדעת הראב"ד דגם נשים מצוות להיטמאות לקרוביהן, הוא הדין דכל ישראל מצווה להיטמאות לקרוביו.²

ודעת הרמב"ם לכא' צ"ב, דהא זה היפך הסברא הפשוטה, דכהן שבעלמא אסור לו ליטמא למת, לשבעה קרובים יש לו מצוה ליטמאות, וישראל שבעלמא מותר לו ליטמא למת, אין לו מצוה להיטמאות לשבעה קרובים.

יבואר שיטת הרמב"ם דמצוות טומאת כהנים הוא בכלל מצוות אבילות

עוד צ"ב, דהנה שיטת הרמב"ם דמצוות אבילות ומצוות טומאת קרובים חדא מצוה היא, דהנה הרמב"ם בתחילת כל הלכה מונה את סדר העשין והלאוין שיש במצוה זו, ובתחילת הלכות אבל כתב הרמב"ם בזה"ל יש בכללן ארבע מצוות, אחת מצוות עשה, ושלוש מצוות לא תעשה וכו', עכ"ל. אך המעיין בדברי הרמב"ם יראה שיש בהלכות אבל שני מצוות עשה, דבפ"א כתב הרמב"ם מצות עשה להתאבל על הקרובים שני ואכלתי חטאת היום וכו', ובפ"ב ה"ו כתב הרמב"ם דמצוות עשה לכהן שיתטמא לקרוביו, הרי דמנה הרמב"ם שני מצוות עשה, וא"כ קשה אמאי בריש הלכות אבל כתב הרמב"ם דיש בכללן רק מצוות עשה אחת.

וכן בתחילת ההלכות אחר שכתב הרמב"ם שיש בכללן ארבע מצוות, אחת מצוות עשה וכו', כתב הרמב"ם וזה הוא פרטן, להתאבל על הקרובים ואפילו כהן מתטמא ומתאבל על הקרובים וכו', הרי דכלל במצוות עשה שהכהן מתטמא

בפרשת אמור נאמר האיסור של טומאת כהנים, שאסור לכהן ליטמא למת, דכתיב "לנפש לא יטמא בעמיו", אך לשבעה קרובים שלו הוא מחוייב להיטמא, וילפינן לה מקרא דכתיב "לה יטמא", ובסוטה (דף ג' ע"א) פליגי ר"י ור"ע אי הוי מצוה או רשות, רבי ישמעאל סובר דאין זה אלא רשות, ורבי עקיבא סובר שהוא מצוה.

והרמב"ם (פ"ב מאבל ה"ו) פסק כר"ע שהוא מצוה, ואם לא רצה להתטמא, מטמאין אותו בעל כרחו, ומקורו מהא דאית' בזבחים (דף ק' ע"א) מעשה ביוסף הכהן שמתה אשתו בערב הפסח, ולא רצה ליטמא, ונמנו אחיו הכהנים, וטימאוהו בעל כרחו.

יבואר מחלוקת הראשונים אם רק לצורך המת מותר להיטמא או גם שלא לצורך

ונחלקו הראשונים בהא דהותר לכהן ליטמא לשבעה קרובים, אם הוא רק לצורך המת, או גם כשאין בזה צורך המת, דהרא"ש בהלכות טומאה (סוף סי' ז') הביא בשם הרמב"ן דאפילו שלא לצורך מותר ליטמאות, והביא הרמב"ן ראי' לזה, מהא דתניא באבל רבתי (פ"ד ה"י) עד מתי מטמא להם רבי מאיר אומר כל אותו היום, ר"ש אומר ג' ימים, רבי יהודה אומר משום רבי טרפון עד שיסתום הגולל, והלכה כר"ט, וש"מ טעמא דנסתם הגולל הא כל זמן שלא נסתם הקבר מטמא ונוגע במת שלו בין לצורך בין שלא לצורך, עכ"ד. וכוונתו שהרי מאן דס"ל דמטמא לאחר שנסתם הגולל הרי אינו לצורך המת, ואע"ג דלא קי"ל כוותיה, היינו טעמא משום דקי"ל שאין מטמאין אלא עד שיסתם הגולל, אבל הא מיהא שמעינן דמטמא אפי' שלא לצורך המת.

אולם התוס' בפסחים דף ט' ע"א (ד"ה בשפחתו) כתבו דרק לצורך המת מותר לכהן ליטמאות, אבל שלא לצורך המת אסור ליטמאות, דבגמ' שם תניא מעשה בשפחתו של מציק אחד ברימון, שהטילה נפל לבור ובא כהן והציץ בו לידע אם זכר הוא אם נקבה היא וכו', ובתוס' שם כתבו דהך כהן שוטה היה, וכתבו דמפני ג' דברים ה' שוטה, חדא דאין זה קרוב שלו, ואין כהן מיטמא רק לשבעה קרובים, ועוד דאפילו אם זה ה' קרוב שלו מ"מ אין כהן מיטמא לנפלים, דדומיא דאביו ואמו בעינן בני קיימא, ועוד דכאן לא היה לצורך המת. וכ"כ בנדה דף ט"ו ע"ב (ד"ה ובא), ומבואר בתוס' דשלא לצורך המת אסור לכהן ליטמא.

ובשו"ע (יו"ד סי' שע"ג סעי' ה') הביא בזה ב' דעות, שכתב שם וז"ל כל אלו שמיטמא להם אפילו שלא לצורך, וז"א דדוקא לצורך, והרמ"א כתב דנכון להחמיר כסברא אחרונה שלא לטמאות רק לצורך קבורה ולהביא לו ארון ותכריכין, ובנקודות הכסף שם כתב הש"ך והעיקר כסברא ראשונה, וכן המנהג פשוט, דהיינו דס"ל דלהלכה מטמא אפילו שלא לצורך, אולם בחכמת אדם (כלל ק"ס סעי' ה') סתם להחמיר כדברי הרמ"א, וכן בשבות יעקב (יו"ד סי' צ"ב) כתב דהמנהג להחמיר.

ובדברי הרא"ש לכא' מצינו סתירה בדבריו, דבתוס' הרא"ש בנדה (דף ט"ו

¹ ובדעת הרמב"ם יש לומר דפירש כדפירש רש"י שם בלישנא בתרא, וכן כתבו התוס' ביבמות שם בחד תירוצא, דהך ברייתא איירי ברגל, דאסור לטמאות עצמו ברגל, דהא חייב כל אדם לטהר עצמו ברגל, ולכך אמרו דאשתו ארוסה אינה מיטמאת לו, אבל אשתו נשואה מותרת להיטמאות לו אפילו ברגל, וכן כתב הלחם משנה שם, והשאלת ארי' (ס"ו).

ושמעתי מידידי הגאון ר' אלחנן בלוח שליט"א שה"י הגאון הגדול ר' ברוך דב פוברסקי שליט"א היה אצל מרן הגריש"א זצ"ל, ואמר לו שהרמב"ם יפרש הברייתא כמו שפירש רש"י דאיירי ברגל, וכמשנ"ת, ואמר לו הגריש"א זצ"ל דלהרמב"ם דס"ל דלישראל ליכא

מצוה לטמאות לקרוביו לא מסתבר שיוכל לטמאות ברגל לקרוביו, שהרי אסור לטמא עצמו ברגל, ואי ליכא מצוה למה יטמא עצמו ויעבור על מה שאמרו אסור לטמא עצמו ברגל. וכבר עמד בזה בקו"א על השאלת אריה שם, ובמנחת"ח (מצוה רס"ד אות ב"ג).

² והטור"א בראש השנה (דף ט"ז ע"א, ד"ה וחייב אדם) פשיט"ל דהמצוה היא גם בישראל, והוכיח כן מסוכה דף כ"ה ע"א, והקשה מזה על הרמב"ם שכתב דנשים שאינן באיסור הטומאה אינן מצוות להטמא לקרוביהן, דא"כ ישראל ג"כ שאינן מוזהרין על הטומאה אמאי מצווה ליטמאות לקרוביו, ובהג' אמרי ברוך שם הביא דברשב"א מבואר דבאמת אין ישראל מצווה להיטמאות לקרוביו.

ומתאבל, וא"כ צ"ב אמאי מנאם רק למצות עשה אחת.

והביאור בזה, דס"ל להרמב"ם דמצות אבילות ומצות טומאת קרובים חדא מצוה היא, ודבר זה מבואר להדיא בדברי הרמב"ם, דבסה"מ (עשה ל"ז) כתב הרמב"ם ששנינו שייטמאו הכהנים לקרובים הנזכרים בתורה וכו' ולשון ספרא לה יטמא מצוה לא רצה וכו'. ומוסיף הרמב"ם וכותב, **וזה בעצמו הוא מצות אבול**, כלומר כי כל איש מישראל חייב להתאבל על קרוביו, כלומר ששה מתי מצוה. ולחזק חיוב זה באר אותו בכך שהוא מוזהר על הטומאה שייטמא על כל פנים כשאר ישראל כדי שלא יחלש דין האבילות. עכ"ד. ומבואר דהמצוה לכהן להיטמאות לקרוביו הוא ממצות האבול.

וכן מבואר ברמב"ם בהלכה הנ"ל (פ"ב ה"ו), דכתב כמה חמורה מצות אבילות, שהרי נדחת לו הטומאה מפני קרוביו כדי שיתעסק עמה ויתאבל עליה, עכ"ד. הרי דס"ל להרמב"ם דהמצוה לכהן להיטמאות לקרוביו הוא ממצות אבילות, ומוזהר הוציא הרמב"ם דמצות אבילות חמורה, והיינו דהמצוה להיטמאות היא בכלל המצות אבילות, ולהכי כתב הרמב"ם דבהלכות אבל יש רק מצוות עשה אחת.

יבואר דבמתים שאין מתאבלין עליהן אין הכהן מטמא להן

ובדברי הרמב"ם מבואר שיש בזה גם נפ"מ לדינא, דברמב"ם (שם ה"ח) כתב, וכן כל אותן שאמרו שאין מתאבלין עליהן, כגון הרוגי בית דין, ושפרשו מדרכי צבור, והנפלים, והמאבד עצמו לדעת, אין הכהן מטמא להן, עכ"ד.

ולכאן הרמב"ם אייל בזה לטעמיו, דס"ל דמצות טומאת קרובים הוא ממצות אבילות, ולהכי במתים אלו שאין מתאבלין עליהן, הוא הדין דאינו מתטמא להן.¹

ובתשו' ושב הכהן (להגאון רבי רפאל מהמבורג, סוף סימן נ"ו) הובא בפתחי תשובה (יו"ד סי' שע"ג סק"א) נסתפק האם לדעת הרמב"ם דהטומאה היא ממצות האבילות, וכל היכא שאין מתאבל אסור להיטמאות, האם כהן קטן שאינו מצוה באבילות מותר להיטמא לקרוביו, דכיון שאינו מתאבל אינו מצוה גם להיטמאות, וא"כ יהא קטן חמור מגדול בענין זה, או דיש לומר דמצוות חינוך הוא שיהיה לקיים המצוה כשיגדיל, וכיון דבגדלות מטמא לקרוביו, לא שייך לומר בו חינוך, והניח בצ"ע. ובמנחת חינוך (מצוה רס"ד אות כ"ד) העלה דאסור לטמאותו בידיים אבל אם הקטן בעצמו מיטמא אין אביו חייב להפרישו דכיון שיגדל יהיה מצוה עליו ליטמא א"צ לחנוכו לפרוש.

יבואר דמצינו מתים שאינו מצוה להיטמאות עליהם ואע"פ כן מצווה להתאבל עליהן

עכ"פ מבואר שדעת הרמב"ם הוא, דמצות טומאת קרובים הוא בכלל מצוות אבילות, ואילו שאין מתאבלין עליהן אין הכהן מיטמא להן, ולכאן הוא הדין להיפך, דמתים שאין הכהן מיטמא להן אינו חייב גם להתאבל עליהן, דהא הטומאה היא ממצוות אבילות, ואם אינו מצוה להיטמא להן ע"כ שאין עליהן גם מצוות אבילות, דהא האבילות והטומאה חדא מצוה היא, אולם לכאן מצינו כמה אופנים שאינו מצוה להיטמא להן ואע"פ כן מצווה להתאבל עליהן.

חדא, דהא כהנות אינן מצוות להיטמאות לקרוביהן כמש"כ הרמב"ם בפ"ב ה"ו, ואע"פ כן מצוות להתאבל, וכמו כן ישראלים דלדעת הרמב"ם אינן מצווין להיטמאות לקרוביהן, וכנ"ל, ובדאי חייבים הם במצוות אבילות.

ובעמק ברכה (אנינות ואבילות אות ג') הקשה עוד מהא דבנקטע ראשו של אביו דאינו מיטמא לו כמבואר בניזר דף מ"ג ע"ב אמר רב חסדא אמר רב נקטע ראשו של אביו אינו מיטמא לו, מ"ט אמר קרא "לאביו" בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר, ואע"פ כן לענין אבילות חייב הוא להתאבל גם על אביו

¹ והנה הראשונים שסוברים דאבילות אפילו ביום ראשון אינו אלא מדרבנן, ע"כ דסברי דאין הטומאה ממצות האבילות, וא"כ לדבריהם אין מקור לדין זה דעל מתים שאין מתאבלין עליהן הוא הדין שאינו מתטמא להן, דהא שתי מצוות חלוקות ניהו, ונמצא דלדבריהם איכא חומרא דחייב להיטמאות גם למתים אלו.

² ובאמת יש לחלק בין כהן קטן לכלל בני ישראל שכתב הרמב"ם דכיון שאין מתאבלין עליהן הוא הדין שאינו מתטמא להן, דיש לומר דרק מתים אלו דמה שאינו מתאבל עליהן הוא משום חסרון דידהו, דנפל אין נפשו עומה עליו, וכמו כן הפורשים מדרכי ציבור והרוגי בית דין, דכיון שרשעים הם אין מתאבלין עליהן, ולהכי ס"ל להרמב"ם דמהאי טעמא נמי אין מצווה להיטמאות להן, אבל כהן קטן שמצד המת אין חסרון כלל, ואחיו הגדולים ודאי מצווים להיטמאות לו, אלא שהוא אינו חייב באבילות, אפשר דשפיר מיטמא לו.

³ ויש לדון עוד, במת ביו"ט לדעת הרמב"ם (פ"ב מאבל ה"ג) שביי"ט אין מצוות אבילות כלל, ואפילו דברים שבצינעא אינו נוהג לדעתו כמש"כ הטור (יו"ד סי' שצ"ט), דא"כ לא יהי' היתר לכהן להיטמאות לקרוביו ביו"ט.

⁴ ובעמק ברכה שם כתב דעל כרחק דאין האבילות תלויה במצות הטומאה, אלא

חסר.¹

עוד הקשו האחרונים, דהרי אחותו הנשואה אינו מיטמא לה, ואע"פ כן לענין להתאבל עליה כתב הרמב"ם (פ"ב מאבל ה"ב) דעל אחותו מאביו יש אבילות דאורייתא אף בנשואה, וכתב הלח"מ שם 'דברים תמוהים הם, כיון דאינו מיטמא עליה מדין תורה, והרי לא למדנו האבילות אלא מהטומאה, וכבר תמה הרמב"ם ז"ל, וגם בעיני כל אדם יפלא, עכ"ד. והיינו דכיון דהמקור למצות אבילות הוא מהמצוה להיטמאות לקרובים וכמש"כ הרמב"ם בסה"מ (עשה ל"ז) א"כ אחותו הנשואה שלא התירה תורה להיטמאות לה, מנלן שמצווה להתאבל עליה.

יבואר דעת הרמב"ם אמאי רק לכהנים יש מצוה להתטמאות לקרוביהן ולא לישראל

ונראה בזה, דהנה בגמ' בכתובות דף ק"ג ע"ב אית' דאותו היום שמת רבי בטלה קדושה, ופירשו התוס' שם (ד"ה אותו) דהאי בטלה קדושה דקאמר הכא היינו קדושת כהונה וכו' ובהדיא אמר' בירושלמי דמס' ברכות בפ' מי שמתו דכשמת רבי אמרו אין כהונה היום וכו'. והביאור הוא, דאע"פ שקי"ל דקברי צדיקים מטמאין, מ"מ משום כבוד רבי שהי' נשיא ישראל, הי' מצוה על כולם להיטמאות לו, וכמבואר בגמ' בפסחים דף ע' דכשמת הנשיא כולם נטמאים לו, וכמו שמת מצוה מצוה גם לכהן ליטמאות לו, דכשנאין מי שיתעסק בקבורתו אין זה כבוד הבריות, הכ"נ לרבי כיון שהי' נשיא ישראל, אם אין כולם נטמאים לו חסר מכבודו, והרי זה כמת מצוה, ולהכי הי' מותר לכולם להיטמאות לו.

והיינו דאם יעמוד הכהן מרחוק ולא יטמא, אע"פ שהוא משתתף בלוי', מ"מ זה חסר בכבוד של רבי, דכשעומד מרחוק ואינו מתקרב אליו מחמת איסור כהונתו, הרי זה חסרון בכבוד רבי, אך כל זה הוא רק בכהן שבעלמא אסור לו להיטמא למת, אם לא הי' נטמא לרבי איכא בזה חסרון בכבודו, שמראה שמצוות כהונתו חשובה לו מכבוד הנשיא, אבל ישראל שבעלמא אינו מוזהר על הטומאה, גם כשאינו נטמא בפועל למת אין בזה חסרון בכבודו של הנשיא שהרי לא נמנעו להטמא לו מפני האיסור.

וכמו כן יש לומר דהא דאיכא מצוה לכהנים להתטמאות לקרוביהן, הוא משום כבוד המת, דכשהקרובים שלו אין מתקרבים אליו ומתעסקין בקבורתו, איכא חסרון בכבודו, שהרי מראה שאיסור כהונתו מונעו מליטמא לו ולהכי מצוה עליהן להתטמאות, אבל בישראל שבעלמא אין לו איסור טומאה, גם אם אינו מתטמא אין בזה חסרון בכבוד לקרובו.

והנה עיקר מצוות אבילות היא משום כבודו של מת כמבואר ברש"י סוכה דף כ"ה ע"א (ד"ה מירדא דרשות) וז"ל שאף על פי שהוא חייב לנהוג אבילות של נעילה רחיצה וסיכה להראות כבוד מתו אינו חייב להצטער, עכ"ל. ובכלל זה הוא גם להתטמאות לקרוביו, שגם זהו כבודו של המת, וכמשנ"ת, וזה כוונת הרמב"ם דמצוות הטומאה זה בעצמו מצוות האבילות, דתרווייהו הוא משום כבוד המת, וא"כ ודאי דאין נפ"מ בין כהן לישראל, ותרווייהו חייבין בשווה בכבוד קרוביהן, אלא דבישראל אין את ההיכ"ל לכבד את המת במה שהוא נטמא לו, דכיון שגם בעלמא מותר לו להיטמאות למת, אין בזה שום כבוד במה שעכשיו הוא מתקרב אליו ומיטמא לו, אבל לגבי אבילות שפיר חייב, דבזה תרווייהו שווין. והראוני שכע"ז כתב הנצי"ב בהעמק שאילה (שאלה ג' אות ה' ושאלה ק"ג אות ט"ז).

והעירוני דלפ"ז יש לדון היכא שמוכרח הכהן מחמת פיקו"נ להיות מחובר לכזית מן המת, דבאופן זה לא יהי' מצווה להיטמאות גם לקרוביו, דכיון שבלא"ה הוא טמא, א"כ אין בטומאתו אל קרוביו שום כבוד מיוחד, וחזון דינו להיות כמו ישראל שאינו מצוה על הטומאה.²

שבמצות הטומאה גילתה התורה שיש מצוה להתאבל, אבל לא כל מה שנתמעט מהמצות טומאה נתמעט מהמצות אבילות, והכ"נ אחותו הנשואה אף שנתמעט מהיתר טומאה, היינו רק שלא הותר להיטמאות לה, אבל לא משום שאינו חייב להתאבל עליה, ע"ש.

¹ והנה בשנים האחרונות יש קשיים מרובים לעלות על קברו של רשב"י בל"ג בעומר, והלא דבר הוא, ויתכן שהוא מפני שיש הרבה כהנים שעוברים שם על איסור דאורייתא של טומאת כהנים, וזה מלבד כל הביטול תורה שיש שם, ואכמ"ל.

² אולם במרכבת המשנה כתב טעם אחר בדברי הרמב"ם, דהא דציוותה התורה על הכהן שייטמא לקרוביו, הוא משום שאילו לא הי' מצווה הכהן להיטמא לקרוביו, הי' גם חושש מלהתעסק בו, והי' מניח על אחרים, ולא יהיה המת לנגד עיניו, וממילא לא היה מתאבל עליו, ולכן חייבה התורה שייטמא לו, ובכך לא ימנע מלהתעסק בו ולהתאבל עליו, אבל מי שאינו מוזהר על הטומאה באמת לא הוצרכו לצוות אותו ליטמא לקרוביו, כיון דבלא"ה לא יבוא לפרוש מהטומאה, עכ"ד. וכדבריו משמע בדברי הרמב"ם בסה"מ, דכתב בזה"ל ולחזק חיוב זה באר אותו בכך שהוא מוזהר על הטומאה, שייטמא על כל

יבואר דשלא לצורך כלל מודה הרא"ש דאסור לכהן להיטמא לקרוביו

ולפ"ז יש ליישב דברי הרא"ש, דבשלא לצורך יש ב' דרגות, יש שנטמא שלא צורך כלל, ויש שנטמא רק שלא לצורך קבורתו, ואפשר דמש"כ התוס' הרא"ש דהך כהן שהציץ בבור ה' כהן שוטה מפני שנטמא שלא לצורך, הוא מפני שהי' שלא לצורך כלל, אבל מש"כ הרא"ש בהלכות טומאה בשם הרמב"ן דיכול להיטמאות שלא לצורך היינו שלא לצורך קבורה אבל עדיין יש בזה משום כבוד המת שהוא נטמא אליו, ורק בזה מותר לכהן להיטמא, אבל שלא לצורך כלל מודה הרא"ש שאסור לכהן להיטמא.

וכן מוכח בתרומת הדשן (סי' רפ"ד) דלא התיר מחמת סברת הרמב"ן רק טומאה לצורך שמירתו מבזיון, אבל בשלא לצורך כלל משמע דמודה שאסור להיטמאות. ועי' בספר משמורת שמחות (להגרמ"מ קרפ שליט"א) פ"ח אות ה' שכ"ב.

ונפ"מ בזה, אם כהן ישן בבית ומת אחד משבעה קרובים שלו, דיהיו מחוייבים להעירו, דהא במה שנטמא עכשיו, אין זה לצורך המת כלל שאינו מכבדו בזה שהוא נטמא לו, ורק כשנטמא לו בדעה וברצון הרי זה הוא כבודו, ובוה גם הרא"ש מודה שאסור לו להיטמאות.

יבואר דאעפ"י שקודם קבורה לא חייל מצוות אבילות מ"מ מצוה להיטמאות

ויש לתמוה עוד, דהנה בגמ' במועד קטן דף כ"ז ע"א פליגי תנאי מאימתי חל חיובי אבילות, ולהלכה פסק הרמב"ם (פ"א מאכל ה"ב) מאימתי יתחייב אדם באבל, משיסתם הגולל, אבל כל זמן שלא נקבר המת אינו אסור בדבר מן

הדברים שהאבל אסור בהן, וכ"כ בשו"ע (יו"ד סי' שע"ה סעי' א'), אך קודם לכן הרי הם אוננים, וכמבואר במ"ב (סי' ע"א סק"ד) דעד שהקבורה הרי הוא אונן ופטור מכל המצוות, אך מיד כשמתחילין להשליך העפר עליו, נפסק האנינות ומתחייב במצוות, עי' שם.

וא"כ יש בזה פלא גדול, דהרי לדעת הרמב"ם כל ההיתר להיטמאות לקרוביו הוא רק קודם הקבורה, אבל לאחר הקבורה אסור לו להיטמאות, והרי קודם הקבורה אכתי לא חל מצוות אבילות עליו, וא"כ איך הוא מצווה להיטמאות, הא המצוה להיטמאות הוא ממצוות האבילות, וכיון שקודם הקבורה אכתי לא נתחייב באבילות גם בטומאה לא יתחייב.

וצריך לומר, דודאי החפצא של אבילות יש מיד משעת מיתה, אך ניהוגי אבילות לא נוהג רק עד לאחר הקבורה, והרמב"ם (פ"ה מאכל ה"א) מנה י"א דברים שנוהגים באבל, וזה אינו נוהג עד שיסתם הגולל, אבל שם אבל חל עליו מיד משעת מיתה. ולהכי המצוה להיטמאות שפיר איכא מיד משעת מיתה, דהמצוה להתטמאות אינו מניהוגי האבילות, אלא מפני כבודו של מת.

יבואר הא דחייב באבילות על מת חסר אעפ"י שאינו נטמא לו

והא דעל מת חסר חייב באבילות אעפ"י שאינו נטמא לו, צריך לומר דמה שאין מצוה ליטמא למת חסר, הוא משום דחשיב כמי שאין המת לפנינו, וא"כ אין חסרון כלל בכבודו כשאינו נטמא לו, ולהכי אסור ליטמא למת חסר, אבל לגבי אבילות שפיר חייל גם על מת חסר, שהרי סו"ס המת נסתלק מאתנו, ומצוה להתאבל עליו, ולכבדו.

אכן אכתי צ"ב קושיית הרמב"ן אמאי יש חיוב אבילות על אחותו נשואה אע"פ שאין מצוה לטמאות לה.

בענין מי ששובר דירה בדמים מועטין אם מותר לומר למשכיר שדירתו שוה הרבה יותר

יבואר אם בקרקעות יש איסור הונאה, ואם ביותר מפלגא יש הונאה, ואם בית חשיב כקרקע

אולם באמת בנידון זה יש לדון מכמה צדדים דאיכא אונאה אפי' דהוי קרקע, חדא דברמב"ן (ע"ה"ת פרשת בהר) כתב דאע"פ שאין אונאה לקרקעות אבל איסורא איכא, והחינוך (מצוה של"ז) הביאו, והובא דבריו גם בפתחי תשובה (חו"מ סימן רכ"ז), אך אי"ז מוסכם לכו"ע, דבמנחת חינוך שם כתב שברמב"ם אינו מבואר דין זה.

ועוד יש לומר, שהרי נחלקו הראשונים אם יש אונאה ביותר מפלגא גם בקרקעות, דעת הרמב"ם (פ"ג ממכירה ה"ח) והרי"ף בב"מ (דף ל"ב ע"א מודי הר"ף) דאפילו ביותר מפלגא אין הונאה, אך התוס' בב"מ (דף י"ד ע"ב ד"ה דבר) כתבו בשם ר"ת דביותר מפלגא איכא אונאה גם בקרקעות, וא"כ הכא דהוי אונאה יותר מפלגא, לדעת ר"ת דאיכא אונאה ודאי דיכול לומר למשכיר שנתאנה, ולהלכה נחלקו בזה השו"ע והרמ"א (חו"מ סי' רכ"ז סעי' כ"ט), השו"ע פוסק כדעת הרמב"ם והרי"ף דליכא הונאה, והרמ"א פוסק כדעת התוס' דאיכא הונאה.

ועוד יש לדון דבכה"ג שרי לומר למשכיר שהוא מפסיד בהשכרתו במחיר מועט, שהרי כל בית נחלקו הראשונים אם חשוב כקרקע, דהרי זה תלוש ולבסוף חיברו, והרמ"א (חו"מ סי' צ"ה סעי' א') הביא ב' דעות בשואל בית ונשרף אם חייב באונסין, דאם חשיב כקרקעות אינו חייב באונסין, דהרי אין שמירה לקרקעות, אך אם אמר' תלוש ולבסוף חיברו לא חשיב כמחומר, א"כ לא חשיב כקרקע, וחייב. ונפק"מ בזה גם לגבי איסור נעבד בע"ז, וכן לענין שחיטה במחומר.

וא"כ מאחר דיש כאן הרבה צדדים לאסור את השוכר להונוט את המשכיר, אפשר דמדון אפרושי מאיסורא יכול לומר למשכיר, וצ"ע.

יבואר אם בספק איסור יש מצוות תוכחה

ובאמת גם במקום שיש רק ספק דאורייתא אם יש אונאה אפי' שאין כמה צדדים שעובר איסורא בזה, יש מקום לדון דיכול לומר למשכיר, כדי

בפלוגתא דתלוש ולבסוף חיברו אי חשיב כקרקע, ולענין סכך דמחומר לקרקע פסול לסכך בו כתב התרומת הדשן סימן פ"ט הובא במג"א סימן תרכ"ט סי"א דתלוש ולבסוף חיברו הוי תלוש וכשר.

ולענין ריבית להסוברים דאין ריבית בקרקע הוכיח רעק"א בגליון השו"ע סימן קס"א ס"א מתוס' דס"ל דהוי כמחומר יעו"ש.

הנה בחפץ חיים (הלכות רכילות כלל ט' אות י"א) כתב וז"ל, אבל אם כבר לקח מאחד סחורה, והוא יודע שרימהו, או בשיווי המקח או בשאר חסרונות. תלוי בזה, אם על פי דין תורה אין לו עתה על המאנה כלום, בין מפני שהאונאה בשיווי המקח היתה בפחות משתות, ובין מפני שעבר הזמן כדי שיראה לתגר או לקרובו, או שאר סיבה שבגללה הפסיד המתאנה, בודאי מי שהולך ומעורר להמתאנה ומראהו איך שפלוני רימהו, עובר על איסור רכילות, כיון דעל פי דין תורה אין לו עליו עתה כלום, שוב לא הוי זה הסיפור כי אם דברים בעלמא, והוא כרוכל שנוכר בכל מקום שהוא טוען דברים מזה לזה. ואפילו אם המתאנה שואלו, גם כן לא יאמר לו האמת. וכל שכן אם הוא רואה שעל ידי דיבורו יכול השכנגדו לבוא לידי הפסד, כגון שיתפסנו, או שלא ישלם לו יתרון המעות שהוא חייב לו עדיין לעסק הזה, בודאי עון גדול הוא למביא לזה.

אבל אם הוא רואה שע"פ ד"ת יהי' הדין עמו, (או שיהא יכול לחזור בו מהמקח הרע הזה, או שיחזיר לו האונאה), ואם היה יודע המתאנה לא היה מתרצה לזה, צריך לומר לו האמת כאשר הוא, כדי שיוציא מחבירו את אונאתו, עכ"ל.

וא"כ לפ"ז בנידון הנ"ל, כיון דקיי"ל שאין אונאה לקרקעות, וגם לשכירות קרקע אין הונאה, כמבואר בשו"ע (חו"מ סי' רכ"ז סעי' ל"ב), א"כ עפ"י דין תורה אין לו על השוכר כלום, וא"כ לכא"ו אסור לומר למשכיר שהמחיר גבוה הרבה, שהרי מפסיד הוא לשוכר שלא כדן, ומאי אולמא המשכיר מן השוכר.

פנים כשאר ישראל כדי שלא יחלש דין האבילות, עכ"ל. והיינו דהחיוב להיטמאות הוא כדי שלא יחלש דין האבילות, וזה כביאור המרכבת המשנה.

" וכן לענין קרקע דאנה נגזלת יעויין רש"י סוכה דף ל"א ע"א דנקט דדינו כקרקע וברעק"א בגליון שם ציין לדברי הפנים מאירות ולהמג"א סימן תרל"ז שהעירו דתליא

להפריש את השוכר מספק איסור, אע"פ שמפסיד בכך את השוכר וצ"ע.

ויל"ע בראהו חבירו שעובר ספק איסור, אם יש מצוות תוכחה מספק, דמצד אחד י"ל שדינו ככל ספק דאורייתא לחומרא, וחייב להוכיחו מספק. וי"ל עוד דכיון דספק דאורייתא לחומרא, א"כ חשיב שחבירו עובר על איסור ודאי, וחייב להוכיחו בתורת ודאי. או דלמא דמצוות תוכחה שאני, ובספיקו אין חיוב להוכיח.

והעירוי שבחידושי חתם סופר שבת דף קמ"ה כתב דבספק איסור ליכא חיוב תוכחה, ובאמת אינו ברור שזה דעתו, דיעויין שם שכתב וז"ל אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך פירוש אפילו לאסור ההיתר אל תמחה באחרים, אם אין הדין ברור לך וכל שכן להתיר האיסור, עכ"ל, ואפשר שאם יש ספק איסור שנחלקו בו הראשונים שצריך להחמיר בספיקו אפשר שצריך להוכיחו וצ"ע.

ויעוי' בעמק ברכה (מחניך קדוש אות ב') שנקט בפשיטות דבספק אם חבירו רוצה לעבור על איסור, איכא חיוב לאפרושי מאיסורא, והחיוב לאפרושי מאיסורא הרי הוא ממצוות תוכחה. **ולכא'ו** הוא מפורש ביבמות דף פ"ח ע"ב שאמרו שכהן שנשא ספק גרושה מפרישין אותו ממנה ובכהן יש חידוש דאפי' שהוא והיא אומרים ברי לי שאינה גרושה ג"כ מפרישין אותו ממנה אבל בישראל כה"ג אין מפרישים אבל בעושה ספק איסור מפרישין אותו, והעירני לזה **הרב אריה גרשון נרדן שליט"א**.

העירוי דאפילו אם נאמר דבקרקעות אין אפילו איסור הונאה, מ"מ יש לומר דמותר להודיע למשכיר, דכיון שאין זה הרגילות לקבל סכום כזה מועט על דירה זו, ודאי דחשיב הפסד למשכיר, וכיון שיש בזה הפסד למשכיר מסתבר שצריך להודיעו, ואין צריך לחשוש לרווח השוכר כשזה בא על חשבון ההפסד של המשכיר.

בענין האם רשאי להחמיר שלא לסמוך על העירוב במקום השבת אבידה

להתבונן בשביל ההשבת אבידה חשיב כמו שמפסיד משלו, שנותן מכבודו, וזה אינו חייב.

וא"כ יש לומר דהוא הדין בכל דבר שהוא חשוב לו מאד, וכמו בהנ"ל שמחמיר על עצמו שלא לסמוך על העירוב, ולדידי' חומרא זו שווה כל הון דעלמא, אפשר דגם זה אינו חייב להפסיד בשביל חבירו.

אך צ"ב גדר הדבר, דלכא'ו לפ"ז הכ"ז אם כשיצטרך להתעסק בהשבת אבידה יפסיד חברותא, או סדר לימודו, וכדו', דבכה"ג בשביל עצמו לא הי' מתעסק בחפציו, ייחשב שבשלו אינו מחזיר, ולא יהי' מחוייב להחזיר, והרי בוודאי מבטלין תלמוד תורה כדי להשיב אבידה כמו שמבטלין לכל המצוות, אבל מידי דאיסורא כיון שהוא ספק אפי' ספק רחוק וראוי להחמיר, אפשר שאינו צריך להפסיד משלו עבור חבירו, וצ"ע.

יבואר דאם לא הי' מחזיר בשלו מחמת טירחה לא חשיב שבשלו אינו מחזיר

ויעוי' בגר"ז (שם סעי' ל"ז) שכתב שמחמת טירחה בלבד ליכא פטור בהשבת אבידה, ואפילו אם לא הי' מחזירם לעצמו מחמת הטורח שלא היה חפץ לטרוח לישא אותם לביתו הואיל והם כלים פחותים ודמיהם מועטים ולא מפני שאינם לפי כבודו, מכל מקום הוא חייב מן הדין לטרוח בהם עד שיגיעו לרשות הבעלים כי בשלו הוא רשאי לוותר על ממונו מפני טורח גופו ולא בשל חבירו שהתורה לא חסה אלא על כבוד הבריות ולא על טורח הגוף אפילו טורח מרובה מאד על שוה פרוטה אחת וכו' עכ"ד.

והרי מניעת טירחה ודאי שווה לו מאד, ומסתבר שגם הי' משלם עבור זה, ואפילו הכי כתב הגר"ז דמחמת טירחה ליכא פטור בהשבת אבידה, וכלשון הגר"ז שהתורה לא חסה אלא על כבוד הבריות ולא על טורח הגוף אפילו טורח מרובה מאד, וא"כ אפשר דהוא הדין דצריך לוותר גם על חומרתו שלא לסמוך על העירוב.

אכן יש לומר דצריכים אנו לדון בעצם הדבר מהו רצון הבורא בזה, האם לוותר על חומרתו כדי לקיים מצוות עשה של תורה, או דעדיף חומרתו על קיום עשה דהשבת אבידה, ואי איירי דהספק הוא באיסור דרבנן, דהמחיצות עשוין כדן, אלא שהספיקות הם שמא יש שם קרפף שלא הוקף לדירה, או שיש שם עכו"ם, או מומרים, שאי אפשר לערב עמם אלא בשכירות, בזה אפשר דנימא דמצוות עשה דהשבת אבידה שהיא מצוה של תורה עדיפא, שהרי דינא הוא דבאיסורא דרבנן אמרינן ספיקא דרבנן לקולא, וא"כ מדינא יכול להקל באיסורים שלפנינו, וכיון דמאידיך עומד לפנינו מצוה דאורייתא, א"כ לכאורה

כדי להשיב אבידה הרי איסור מוקצה לא נדחה למצוה שבממונו, והארכנו בזה בגליון מעדני כהן.

כ"ענין אם יש להחמיר בספיקא דרבנן אע"פ שאמרו ספד"ר לקולא ואם היקל ונתברר שעבר איסור אם צריך כפרה

אבל זה פשוט שאע"פ דאמרינן ספיקא דרבנן לקולא מכל מקום ראוי להחמיר אם אפשר, ולא אמרינן דכיון דספיקו לקולא אין מקום להחמיר, דבפשוטו הא דאמרינן ספיקא דרבנן לקולא, הוא כמו ספיקא דאורייתא לקולא מן התורה לשיטת הרמב"ם, ולדידיה בוודאי אם נמצא לבסוף שהוא איסור, הרי בוודאי עבר איסור, ולא אמרו דספיקו לקולא אלא שאינו חייב להחמיר ולחשוש לאיסור, אבל אם נמצא שעבר על איסור תורה הרי זה כעבר עבירה בשוגג, [ובאמת נחלקו בזה הש"ש (ש"א פ"ג) והגרש"ש בשערי יושר (ש"א פ"ג), דהש"ש כ' דלא עבר איסור כלל, והגרש"ש כתב

נשאלתי מאחד שמצא אבידה בשבת במקום שיש עירוב כדן, אך הוא נוהג להחמיר על עצמו ואינו סומך על העירוב, ואינו מטלטל כלל, האם יכול להחמיר על עצמו גם במקום מצוות השבת אבידה, או דבמקום מצוה אין רשאי להחמיר על עצמו, דהרי זה חומרא דאתי לידי קולא, ונמצא שהוא מבטל מ"ע דאורייתא של השבת אבידה.

הנה הכלל בהשבת אבידה הוא, דכל שבשלו מחזיר, חייב להחזיר, וכל שבשלו אינו מחזיר אינו חייב להחזיר.

וא"כ הי' מקום לדון דאם אותו אחד שמקפיד לא לסמוך על העירוב, גם אם יאבד לו דבר ששווה הרבה כסף, בשום פנים ואופן לא יטלטלו, והי' סומך על הקב"ה שלא יגרם לו הפסד מקיום מצוות שבת, א"כ חשיב כל שבשלו אינו מחזיר, ולא יהי' חייב להחזיר.

יבואר אם הא דפטור כשאינו מחזיר בשלו הוא רק במקום הפסד ממון או בזיון

אכן בגמ' לא מבואר כלל זה רק לענין הפסד ממון וכבוד הבריות, דאם ע"י ההשבת אבידה יפסיד ממון ובשלו לא הי' מחזיר מפני כן, הוא הדין דאינו חייב להחזיר את של חבירו, וכן אם לא הי' מחזיר את שלו מפני שאין זה לכבודו להתעסק בדבר זה, הוא הדין דאינו חייב להחזיר את של חבירו, וא"כ אפשר דבמקום שלא הי' מחזיר את שלו מסיבות אחרות, וכגון הכא שהוא מחמיר על עצמו שלא לסמוך על העירוב, לא חשיב משום הא שבשלו אינו מחזיר, ויהי' חייב להחזיר.

ובביאור הלכה (סוסי' רס"ו) נסתפק אם מצא אבידה שהיא מוקצה אם מותר להחזירה, וצ"ע למש"כ בביאור הגר"א בס' תקפ"ו, [והארכנו בזה בספר ברכת משה סי' ט"ז], ולכא'ו גם בזה יש לדון דפטור משום דבשלו הרי אינו מחזיר, וא"כ הכ"נ לא יהי' חייב להחזיר את של חבירו, אם לא דנימא דלא אמרי' כלל זה רק במקום הפסד ממון או כבוד הבריות.

אך יש לדון דכל דבר שחשוב לו מאד, אינו צריך לוותר זה בשביל השבת אבידה, דהנה מדברי הגר"ז בהל' אבידה ומציאה (סעי' ל"ה) מתבאר דהא דאין חייב להחזיר אבידה כשאין זה לפי כבודו הוא מאותו הדין שאינו חייב להחזיר אבידה כשמפסיד ע"ז ממון, דכתב וכשם שממון חבירו נדחה מפני ממונו כך הוא נדחה מפני כבודו כגון שהוא חכם או זקן מכובד ומצא כלים פחותים וכו' עכ"ד.

והיינו דלהפסיד משלו אין צריך בשביל השבת אבידה של חבירו, ואם צריך

^ט דהרי מלבד מה שב' במ"ב דבמקום שיש חשש רה"ר דאורייתא, בעל נפש יחמיר על עצמו, יש הרבה תקלות.

^י ולכא'ו יש לדון דבמוקצה לא חשיב כל שבשלו אינו מחזיר, דהא בשלו אינו מחזיר משום דליכא היתר לטלטלו, אבל אם הי' מצוה גם בשלו, הרי הי' מחזיר, וא"כ לא חשיב שבשלו אינו מחזיר, והכ"נ כשצריך לבטל מלימודו יש לומר דלא חשיב בשלו אינו מחזיר, דבשלו אינו מחזיר משום שעומד לפניו הפסד ממון או ביטול תורה, ולהכי מעדיף להפסיד את ממונו, אבל כשזה של חבירו דאיכא מצוה של השבת אבידה, הרי אם בשלו גם הי' מצוה להשיב לעצמו הוא הי' מבטל מלימודו, וא"כ יש לומר דלא חשיב שבשלו אינו מחזיר.

ויש עוד לדון בדברי המ"ב שהרי לא דחינן איסורא מקמי ממונא כמו שאמרו בב"מ דף ל' ע"ב, וגם איסורא דרבנן לא דחינן מקמי ממונא, וא"כ צ"ע אמאי יצטרך לטלטל מוקצה

צריך לוותר על חומרתו כדי לקיים מצוה של תורה.

אבל אם הספק בעירוב הוא ספק של תורה, וכמו שכתב המ"ב סימן שמ"ה בכה"ל דרה"ר דידן יש להחמיר לדון כרה"ר ולא מהני ביה צורת הפתח, א"כ אפשר דדיינינן ליה כספק של תורה, ולא דחינן ספק זה מפני השבת אבידה, וצ"ע רב.

ומסתברא שאם תמיד הוא נוהג לסמוך על העירוב, ועכשיו כשמצא אבידה הוא רוצה להחמיר שלא לסמוך על העירוב, לכאורה אינו רשאי להחמיר בזה, וצ"ע.

יבואר אם כבוד אב ואם הוא ממצות שבין אדם לחבירו או בין אדם למקום

וספיקא הנ"ל יש גם להסתפק במקום כיבוד אב ואם, כגון שאמו צריכה להליכון, אע"פ שיכולה להסתדר בלא זה, אבל זה יקל עליה, אם ראוי לבנה שיטלטל את ההליכון בשבת במקום שיש מקום להחמיר שלא לטלטל בעירוב זה, או דלמא במקום כבוד אב לא יחמיר בזה.

ואי מצוות כבוד אב ואם הוא ממצוות בין אדם למקום כמו שכתב הרמב"ן פרשת יתרו, א"כ לא שייך לומר הסברא שאמרנו שאינו צריך להפסיד מכבודו וממונו לצורך חבירו, שהרי כבוד אב ואם הוא מצוה שבין אדם למקום, אבל אם הוא ממצוות שבין אדם לחבירו שפיר איכא האי סברא שאינו צריך להפסיד משלו עבור חבירו, וכמשנ"ת.

יבואר דהחמיר באיסור דרבנן של עירובין במקום ביטול מצוות מילה אין מזניחין אותה

והנה בערבובין (דף ע"ב ב') פליגי תנאי אם סומכין על שיתוף מבואות במקום עירוב חצירות, ומסיק בגמ' אמר רב יהודה אמר רב הלכה כר"מ שצריך גם עירוב וגם שיתוף, ורב הונא אמר מנהג כר"מ, ורבי יוחנן אמר נהגו העם כר"מ,

בענין מי שבירך בפה"ג בברכות נשואין והיה פטור מן המצוות איך יברך החתן בפה"ג

היום דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, וכן הוא לגבי כל ברכות שמברך על הכוס, דלכ"ה מברך הגפן קודם הברכה, ונחלקו האחרונים אם בדיעבד עשה כדברי בית שמאי יצא.

דהגר"ז (ס' תע"ג סעי' ו') כתב שאם הקדים ברכת הקידוש לברכת היין צריך לחזור ולברך ברכת היין, לפי שעשה כדברי בית שמאי כנגד בית הלל, וכל העושה כב"ש לא עשה ולא כלום, אך מאידך לגבי ק"ש דנחלקו בית שמאי ובית הלל אם קורא בעמידה כתב המ"ב (ס' ס"ג סק"ה) בשם הפמ"ג דבדיעבד אם קרא בעמידה אין צריך לחזור ולקרות, והארכנו בזה בגליון מעדני כהן 186.

וא"כ בכה"ג שבירך החתן לבסוף, הרי עשה כדברי בית שמאי, ולדעת הגר"ז שהעושה כדברי ב"ש לא יצא, אפשר דהכ"ג לא יצא יד"ח ז' ברכות.

נחלק ע"ז, וכתבו דלהכי ראוי שלא לאכול בריה שמא יבטל חיוב ברכה אחרונה, אע"פ שאינו אלא מצוה דרבנן.

וכן האוכל קליות שנסתפקו בתוס' בברכות (דף ל"ז ע"א, ד"ה הכוס) שמא צריך לברך עליהם ברכה אחת מעין שלש ולומר על האדמה ועל פרי האדמה, וכתבו דנכון להחמיר שלא לאכלם אלא בתוך הסעודה, וכ"כ בשו"ע (סימן ר"ח), ואע"פ שאינו אלא ספק דרבנן, ואפי' אי נימא דברכה מעין שלש דאורייתא, אבל כשאנו אוכל כדי שביעה אינו אלא מדרבנן, ואפ"ה החמירו בזה, וחזינו דהגם שאמרו ספיקא דרבנן לקולא, מ"מ ראוי להחמיר בזה.

[ויל"ע לפ"ז בהא דכתבו התוס' במנחות (דף ס"ו ע"א) ונפסק בשו"ע (ס' תפ"ט) דמעיךר הדין מותר לספור ספירת העומר בין השמשות בברכה, ולכא' הא אכתי לא קיים ספירת העומר בתורת ודאי ואע"פ שייצא יד"ח מ"מ חפצא דמצווה אינו ברור שקיים, ומ"ט שרי לו לספור בברכה בבין השמשות, וצ"ע].

ואין לומר שאינו אלא במצוות דרבנן, שהרי מצינו שגם באיסורים דרבנן אמרו שראוי להחמיר בספיקן, וראה שהבה"ל סימן רנ"ג כתב שאע"פ שהרמ"א היקל להשהות על כירה שאינה גרופה וקטומה כל שנתבשל כמאכב"ד, מכל מקום כתב דראוי להחמיר בזה, ודקדק כן מלשון הרא"ש יעו"ש, וכמו כן מצינו בהא דנחלקו האחרונים אם מותר לעבור לפני המתפלל בצדדין שלפניו וכתב המ"ב בדמקום הדחק יש להקל, וחזינו דלא סמכו להקל בספק דרבנן לכתחילה, וכהנה רבות מאוד, וע"כ שהגם דספיקא דרבנן לקולא, אבל ראוי לדקדק שלא להכשל גם בספק דרבנן.

ובעיקר הקושיא י"ל באופן אחר, דאף אי בדרבנן ליכא חפצא דאיסורא, מ"מ ראוי להחמיר בספק, דהא דלא החמירו במקום ספק דדבריהם, היינו בגדר פטור שאינו צריך לטרוח עבור כך אבל הרוצה לדקדק ולהוציא עצמו מידי ספק בודאי טוב ומהודר הוא, וכמו החמיר על עצמו להוציא הוצאות יותר מחומשו עבור מצווה דא' אע"פ שהוא פטור, דודאי קיים מצוות התורה ולא אמרין דכשיש לו פטור אינו קיום מצווה, (עי' תשובת הגרעק"א ס' ס"ח).

נשאלתי בחופה שהוצרכו לכבד באחד מברכות נשואין את הסבא שכבר אינו בקו הבריאות, ויתכן שהוא כבר אינו יכול להוציא אחרים יד"ח, ועלה בדעתם שיתנו לו לברך ברכת בורא פרי הגפן, ואחר כך יתנו לברך את שאר הברכות לשאר המברכים, ולבסוף יברך החתן בעצמו בפה"ג וישתה היין, ונמצא שלא הוצרכו לברכת בפה"ג של הסבא, וכן הורה חכם אחד לעשות.

יבואר אם העושה כדברי בית שמאי לא יצא יד"ח

אך לכאן יש לפקפק בזה, שהרי נחלקו ב"ש וב"ה אם מברך בפה"ג קודם קידוש היום או אחר קידוש היום, והלכה כבית הלל שמברך בפה"ג קודם קידוש

והבחירה נתונה ביד האדם העושה, אם רוצה להכניס עצמו אל הספק רשאי וזכאי, אבל עליו לדעת שאם לא יפגע בעצם האיסור או נקי הוא מכל עונש, אבל אם יפגע בעצם האיסור יקבל עונשו בין בדין שמים ובין בבית דין כפי הדין הראוי, עכ"ד]. וא"כ הכי נמי יש מקום לומר שרבנן שאמרו שספק איסור של דבריהם הוא לקולא היינו שאינו צריך להחמיר, אבל אם אירע שנכשל באיסור הרי זה נכשל באיסור דרבנן בשוגג שצריך כפרה, וכמו שכתב המ"ב סוף סימן של"ד שהעובר איסור דרבנן של חילול שבת בשוגג צריך להתענות ג' ימים.

ושמעתי שמרן בעל קהלות יעקב וצ"ל אמר למי שאמר לו שהנתיבות סימן (רל"ב) כתב דאיסור דרבנן בשוגג אינו צריך כפרה, ואמר לו שהמ"ב פסק דלא כהנתיבות, וכבר נודע שהקשו הרבה קושיות על הנתיבות.

אלא דיש לדון, דלהרמב"ם דס"ל שכל העובר על איסור דרבנן עבר על לא תסור, ומכל מקום אמרין ספיקא דרבנן לקולא, וע"כ היינו טעמא משום דרבנן כשתקינן התקנות לא אסרו הדבר במקום ספק, ולהכי לא עבר בלא תסור, שהרי לא אמרו את איסורם במקום ספק, וא"כ לכאורה אין מקום להחמיר במקום ספק שהרי ליכא איסורא כלל.

אולם לא יתכן לומר כן, שהרי בהרבה ספיקות דרבנן אמרו לכתחילה להחמיר, ואי נימא שאין כאן איסור כלל, אמאי יש מקום להחמיר, וע"כ דאם התברר שזה איסור, הרי נכשל באיסור, ולא אמרין שלא עבד מידי, וצ"ע.

וצ"ל, דהנה ידוע כי כל עבירה יש בה פגם מחמת חטאו מלבד דעבר אמימרא דרחמנא, והא דאמרו שאין צריך להחמיר בספק דרבנן, היינו שאין חייבים לחוש שמא יש כאן איסור, וגם אם נכשל באיסור לא עבר בלא תסור, שהרי לא חייבוהו לחוש לאיסור, אבל החפצא דאיסורא דרבנן יש עדיין בזה גם בלא איסורא דלא תסור, ולהכי ראוי להחמיר שלא יכשל בחפצא דאיסור דרבנן, ומשא"כ באיסור דא' אפי' להרמב"ם דמה"ת ספיקו לקולא, מ"מ אם נתברר שעבר באיסור עבר נמי אמימרא דרחמנא.

וראה כמה חששו להר"ב (סוכה דף כ"ו ע"ב, ובברכות ל"ט ע"א) הביאו דבריו שלמי מבואר דבריה מחייבת ברכה אחרונה, ונסתפקו התוס' שמא הבבלי

יבואר אם החתן שח באמצע שברכו ברכת נשואין אם צריך לברך בפה"ג שנית

אכן נראה פשוט, שאם בירכו בפה"ג בתחלה, ואחר כך שח החתן באמצע השבע ברכות, וכגון שאמר שצריך לתת לפלוני ברכה וכדו',² אפשר דאפי' אם בירך לבסוף שפיר דמי, שהרי עשו כתקנת חז"ל, אלא שהחתן שח ולא עלתה לו הברכה, וצריך לברך שנית, ובוה אפשר דלא חשיב שעשה כב"ש. **אכן** בגדון דידן שברכת בפה"ג שברכו תחלה לא עלתה לו כלל, והרי כך סדרו הברכות שתהא ברכת בפה"ג לבסוף, א"כ בזה יש לומר דלא יצאו יד"ח. **וא"כ** נראה דעדיף טפי שהחתן יברך בלחש על הכוס שביד הסבא בפה"ג יחד עם הסבא, ויצא יד"ח אותו ברכה ממה שביד שביד בעצמו.

יבואר שברכת בפה"ג של נשואין אין צריך עשרה

ואע"פ שנמצא שברכה זו לא היה בעשרה, שהרי בירך אותה בלחש, וברכת חתנים צריך שתאמר בעשרה, מ"מ נראה פשוט שמה שאמרו ברכת חתנים בעשרה אינו אלא השש ברכות שמברכים על הכוס, אבל ברכת בפה"ג אינו צריך עשרה, שהרי בגמ' כתובות דף ח' ע"א אמרו לוי בריך שית, והיינו השש ברכות, ומבואר דבפה"ג אינו חלק מברכות נשואין, אלא שמברכים על

הכוס, ובוה שפיר סגי שיברך החתן ביחיד.

יבואר אם ברכת הנהנין יכול לברך על מה שביד חבריו

ומה שדנו האחרונים אם יכול לברך על כוס שביד חבריו, [דהמג"א סי' רע"א דכתב שיכול לקדש על כוס שביד חבריו, וכ"כ השערי תשובה (סי' רצ"ו) בשם ספר הגהות יש נוהלין והברכי יוסף, אולם הגרע"א בתשו' (קמא סי' ז') פקפק בדבריו, והחזו"א (או"ח סי' כ"ט) הביא רא"י מתוס' בפסחים דף צ"ט שאי אפשר לקדש על כוס שביד חבריו], לכאורה נראה שאינו אלא לגבי ברכה על הכוס, אבל לגבי ברכת בפה"ג שאינו אלא ברכת הנהנין, שפיר יכול לברך גם על הכוס שביד חבריו.

ועוד נראה שרק אם השני מחזיק הכוס לעצמו אין מברכין על הכוס שבידו, אבל כשאינו מחזיק עבור עצמו שפיר יכולים לברך עליו, דהגע עצמך מי שידו רועדת וקשה לו להחזיק הכוס ואחר מחזיק עבורו האם אינו יכול לברך על הכוס, הרי פשוט שכל שהאחר מחזיק עבורו את הכוס חשיב כמחזיק בעצמו, והכי נמי כיון שהחזקת הכוס ביד מי שאינו מחוייב בדבר אינו ברכה, הרי הכוס מוחזק עבור מי שמברך עליו כדין.

אכן יש לחלק בזה כיון שהמברך מחזיק הכוס לברכתו שלו אע"פ שאינו ברכה אבל אפשר דחשיב ככוס שביד חבריו ולא מהני, ואכתי צ"ע.

בענין קידוש על יין שאסור בשתייה והיה על השולחן יין המותר, ואח"כ עירב את היין האסור במותר ושתה אם יצא יד"ח

לאיסור הוא מן התורה, ולוקה עליו, אבל כל זה אינו אלא כשמעורב כזית מן האיסור בכדי אכילת פרס.

ולכא'ו הנידון הנ"ל תלוי בזה, דאם ההיתר לא נהפך לאיסור יצאו יד"ח בשתיית ההיתר, ומה ששתו יחד עמו שתיית איסור אינו מגרע משתיית ההיתר ויצאו יד"ח.

וכמו שכבר נתבאר במקו"א בין ששותהו ונמצא בו נמלים שהיין כשר אלא ששתה יחד עמו נמלים, ולא אמרינן שהיין נעשה איסור על ידי הנמלים שהיו שם, והכי נמי יש לומר שאע"פ שנתערב בו איסור אבל היין של היתר נשאר בהיתרו, וצ"ע.

ועוד יש לדון היכא דמעיקרא בשעת הקידוש היה היין מעורב האם להצד שאין ההיתר נהפך לאיסור נימא דיצא יד"ח מפני שחל הקידוש על יין ההיתר המעורב בו, או דכה"ג דמעיקרא כבר היה מעורב והיה אסור לשתותו לא חל הקידוש, (אבל היכא דמעיקרא חל הקידוש ואח"כ נתערב בזה יש לומר דיצאו אי אין ההיתר נהפך לאיסור).

יבואר דהמשנ"ב פסק דלא כהנתה"מ, דגם שוגג באיסור דרבנן טעון כפרה

עוד היה מקום לדון היכא דהמקדש סבור שמותר לשתות מאותו יין שלא ידע שהיה יין של היתר מכירה, והרי הוא שוגג באיסור שביעית דרבנן, וא"כ אפשר שעלה לו הקידוש מחמת שגגתו, והוא עפי"ד הנתה"מ (סימן רל"ד סק"ג) שכתב דשוגג באיסור דרבנן אי"צ שום כפרה וכאילו לא עבר דמי, א"כ הכא כיון דשגג באיסור שביעית בזה"ז דהיא מדרבנן לא יחשב לו איסור, ושפיר יצא יד"ח קידוש.

אמנם שמעתי כי מרן הקה"י זצ"ל כשנשאל מדברי הנתה"מ הנ"ל אמר כי המשנ"ב פסק שלא כדבריו, והוא, בסימן של"ד (ס"ק ע"ז) שכתב דאם עבר בשוגג על איסור דרבנן בשבת צריך להתענות, דכתב ע"ד הרמ"א שם 'ואם עבר וחילל צריך להתענות ארבעים יום שני וחמישי, ולא ישתה יין ולא יאכל בשר, ויתן במקום חטאת י"ח פשיטין לצדקה', ז"ל, 'צריך להתענות, אפילו בתחומין דרבנן [מג"א], וכן על טלטול נר דלוק כדי להציל ממוץ מצדד ג"כ בספר דגול מרבבה שצריך להתענות אך שנראה להקל בזה בתענית ג' ימים בה"ב, ואולי גם בתחומין שהחמיר להתענות ארבעים יום מיירי שלא היה כ"כ מורא והפסד רב'.

הרי דס"ל דגם בשגג באיסור דרבנן צריך להתענות וטעון כפרה, ואינו כדברי הנתה"מ שכתב דאי"צ שום כפרה וכאילו לא עבר דמי.

² ויש לעיין אם חשיב כמו טול ברוך שאינו הפסק בדיעבד דחשיב צורך הסעודה, וצ"ע. ³ והנה אם היה מנהגם ליטול ידיהם תחילה ואח"כ לקדש על היין ולברך על הפת, ייצאו יד"ח בברכת הפת, וכמו שכתב המשנ"ב שם בזה"ל, 'וי"א עוד דה"ה אם אין יין לפניו

נשאלתי ממי שקידש על היין בליל ש"ק והתברר שהיין היה של 'היתר מכירה', וכידוע שמרן החזו"א זצ"ל ועוד הרבה גדולים כתבו כי היתר מכירה אינו מועיל כלום, ונמצא א"כ שהיין אינו ראוי לשתיה, שהרי אסור לשתותו שהוא יין אחר הביעור, וא"כ לא יצא יד"ח הקידוש.

בענין זקן ואינו לפי כבודו בהחזרת כדור לילדים על ידי זריקה לחצר הת"ת

וממילא בנדר"ד, גם אם הכדור מתגלגל לכביש, אמנם יש כאן השבת אבידה לדאוג שלא ילך לאיבוד, אבל די שמניחו במקום שהם רואים אותו, וכנ"ל, ויוצא שלהשיב להם את הכדור מיידיית (ע"י זריקה לגובה מעל הגדר) אינו כלול במצוות השבת אבידה, וגם אדם אחר לא חייב בזה מדין השב"א, אלא רק משום מצוות חסד גרידא, עכ"ד.

והנה דברי הגאון הגדול שליט"א הם מאירים כספירים, אכן אם היה אפשר להחזיר הכדור לנערים ולהביאו לפתח הת"ת בוודאי היה די בכך להשיבו ולא היה צריך לזרוק לעבר הנערים, אבל בעובדה דן אם היה עליו להביא הכדור לפתח הת"ת היה בזיון גדול יותר שהיה צריך לילך עם הכדור ברה"ר ולהקיף הת"ת מכל עבריו עד שיגיע לשער הת"ת בלא שניכר כלל שהוא משיב האבידה, אבל בזריקת הכדור לעבר הנערים היה נראה לעין שזורקו כדי להחזירו לנערים ולא היה בזיון כ"כ.

בענין הנידון שהובא בגליון 337 בד"ץ זקן ואינו לפי כבודו בזריקת כדור שנפל לילדים מחצר הת"ת ע"י שזרקו להם אותו בחזרה מעל גבי הגדר, העירוני בשם פה"ד הגאון הגדול ר' יצחק זילברשטיין שליט"א, שאמר על הדברים שכתבנו, כי כל הפטור של זקן ואינו לפי כבודו, נאמר באופן שכל השבה בכל צורה שהיא, היא שלא לפי כבודו, אבל באופן כזה שאפשר ושייך במציאות להחזירו באופן מוכבד, וכגון בנידון זה שיכול הת"ת שמצא את הכדור לגשת לשער ולהניח להם את הכדור בפניה ליד הכניסה לת"ת, במקום שהם רואים אותו ויכולים לבוא ולקחתו לאחר זמן (או לשלוח את השומר או אחד המלמדים שיצא מהחצר ויביא להם אח"כ מאותו מקום שהוא יניח), בזה לא נאמר הפטור של זקן ולא לפי כבודו, משום כל מצות השבת אבידה היא לעורר את תשומת לבו של המאבד ולומר לו היכן החפץ האבוד נמצא, והחייב על המאבד לבוא ולקחתו.

השלמה בענין טעה ובשבת חוה"מ התפלל תפלה של יו"ט

בעבודה, וראיתיו שלא חזר להתפלל, ואמר כיון שהזכיר מיום טוב ושבת אע"פ שלא אמר יעלה ויבוא בעבודה אינו צריך לחזור ולהתפלל, עכ"ל. הביאורו בשיירי כנסת הגדולה (סי' ת"ץ בהגהת הטור אות ו') ובפרי חדש (שם סק"ז) ובא"ר (שם סק"ח) בשם מטה משה בשם שבלי הלקט.

במשנ"ת בגליון מעדני כהן בענין אם התפלל בשבת חוה"מ תפלת יו"ט והזכיר של שבת אם יצא, הראוני שכמה מגדולי האחרונים הביאו שבשבלי הלקט (סדר פסח סוס"י רי"ט) מבואר להדיא שיוצא, וז"ל, 'ומצאתי בדברי הגאונים ז"ל בלילי שבת חוה"מ בתפלת ערבית שכח מורי לומר ומאהבתך, ואמר אתה בחרתנו, גם לא הזכיר יעלה ויבא

בעניני גשמייות הגזירה אמת והחריצות שקר, אבל ברוחניות הגזירה שקר והחריצות אמת

שהבטיחה התורה שיהי' ברכה בשפע מ"מ אין סומכין על הנס, וגם דאינו אלא לצדיקים גמורים השלמים במעשיהם וכה"ג שאר תואנות, וכשהגיע השנה השישית באמת אותם שצימצמו ולא סמכו על הבטחת התורה לא ראו את הברכה בתבואתם, וא"כ הם אומרים ראו שצדקנו במעשינו שהרי לא באה אלינו הברכה, וכשרואים לאותם הבוטחים ומאמינם בתורה בלא שום פקפוק שלא הותירו ולא חסכו לשנה השביעית שלהם באה הברכה בשפע גדול אומרים שאי"ז אלא לצדיקים השלמים במעשיהם מאוד אבל לשאר אינשי צריך לעשות השתדלות, וא"כ לדורות הוצרך לכתב וכי תאמרו וגו' שאלו שלא בטחו למדו לבניהם ג"כ שצריך להשתדל וכו' וכנ"ל, והבוטחים למדו שאי"ז להשתדל, ולכן נכתב לדורות שהאמת היא וכי תאמרו וגו' וציוותי את ברכתי.

בכל תהלוכות החיים כך הוא שמי שסומך על הקב"ה זוכה לברכה

ודבר זה הוא מופלא מאוד, דנמצא כי באמת כל ברכת התורה 'וציוותי את ברכתי' אינה אלא לאותם שבטחו בהבטחת התורה, אבל אותם שחששו והניחו לעצמם אינם זוכים לברכה, והוא מוסר השכל גדול לכל עניני החיים ולא דווקא בעניני השמיטה, הרי גם מי שעוסק בתורה ואינו עובד כל היום זוכה לברכה זו, שהרי לא יתכן שאדם העמל בתורה תגרע פרנסתו מחמת עמילותו בתורה יותר ממי שעבד לפרנסתו, הקב"ה לא ישאיר את הולמוד תורה מסכן מחמת שעסק בתורתו.

בדורינו זכינו לדבר שלא היה בכל הדורות, שיש ריבוי עצום של רבבות אברכים תלמידי חכמים שאינם עוסקים בפרנסה כלל ופרנסתם באה להם משמיא, שזוכים לברכת התורה וציוותי את ברכתי, ויש לפעמים שחושבים כיצד יוכלו להתקיים כך, וכיצד יוכלו לכלכל את הוצאות ביתם בהמשך החיים, אבל מי שמאמין בקב"ה ועוסק בתורתו מתוך אמונה ברוחה כי הקב"ה יסייע לו, והוא יודע בידעיה ברוחה כי הגזירה אמת והחריצות שקר, הרי ודאי שלא תגרע פרנסתו ממי שהשתדל לעסוק בפרנסה, והוא יזכה לברכת התורה שיזמין לו הקב"ה פרנסתו בדרך נס ופלא, אמנם בהנהגה למעשה כל אחד צריך לעשות לו רב אם ראו לו לחסוך או לא, אבל בודאי כי כך הם פני הדברים שלא החיסכויות ולא שום טצדקי אחרים שעושים יעזרוהו אלא רק משמיא קא זכו ליה. וכהיום רבו המפתים אברכים ששקועים כל כולו

שביאר לקרא דכתיב (ויקרא כ"ה כ') 'וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו. וציותי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים'.

דהנה בנוהג העולם היה ראוי להיות שכשישמע אדם את ציווי התורה שלא לזרע ולאסוף את התבואה של השנה השביעית יזדרז כל הששה שנים לחסוך ולהניח מעט מן התבואות של אותם השנים במקום שמור כדי שכשתבוא השנה השביעית יהי' סיפוק בידו, ויתלה ויאמר, כי כן הוא דרך ההשתדלות הנאותה לו כדי שיהי' לו סיפוקו בשנה השביעית.

ולזה באתה התורה לומר שלא יחסוך ולא יניח לעצמו כלל כל השנים אלא כמו דכתיב קודם לכן 'ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשבע וישבתם לבטח עליה', שתאכלו כהרגל ולא תחסכו ולא תשמרו לעשות השתדלות לשנה השביעית אלא וציוותי את ברכתי לכם בשנה השישית שתספיק הארץ יבולה לשנה השביעית ותראו בהבטחת התורה, שע"י שתאמינו בהבטחה ולא תעשו השתדלות כביכול, אלא תקיימו גם את כל מטרות השמיטה להראות שכל הפרנסה וההצלחה באה מאתו יתברך, וגם כשהוא עובד בשדה פרנסתו ממנו, וההכרה לזה מתחזקת בקיום השמיטה, עי"כ תזכו לברכת שמים של וציוותי את ברכתי.

אבל אם יקמצו כל השנים כדי לכלכל בדרך ההשתדלות את השנה השביעית ויתלו עצמם לפי שאין סומכין על הנס ושאר טצדקי, אע"פ שיקיימו למצוות השמיטה בפועל מ"מ את המטרה והתכלית שתבוא ע"י השמיטה לא יקיימו, דהעיקר הוא לסמוך על הקב"ה ולראות בברכתו וישועתו, ובכה"ג באמת אין זוכין לברכת התורה של וציוותי את ברכתי מכיון שהיה חסר האמונה בו יתברך ובקיום הבטחתו.

וכתב שם דלכא"א מה שאמרה התורה וכי תאמרו מה נאכל אינו אלא בשמיטה הראשונה שאז היו מסופקים האם לחסוך ולצמצם כל השנים כדי להשתדל לאכילת שנה השביעית או לסמוך על הברכה וע"כ אמרה תורה שלא לצמצם, אבל אחרי השמיטה הראשונה תו אי"ז לזה כיון דרואים במפורש את ברכת התורה של השנה השישית והרי התורה היא נצחית וא"כ למה לכל הדורות נאמר הפסוק של וכי תאמרו מה נאכל.

וכתב לבאר שם, דהנה היו איזה אנשים שאמרו בתחילת השנים דחייבים לשמור ולצמצם דאע"פ

איתא בסנהדרין (דף צ"ז ע"ב) ובסוכה (דף מ"ו ע"ב), 'והאמר חזקיה אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בן יוחי, **ראיתי בני עלייה והן מועטין אם אלהם אני ובני מהם אם מאה הם אני ובני מהם אם שנים הם אני ובני הם'**, ומאמר זה בפשוטו הוא תמוה מאוד, מה בקש רשב"י ללמדנו במאמר זה, וכי מה אנו יכולים ללמוד מדברים אלו.

האומר כי סכלותי וחלישות דעתי גרמה לי הפסד הוא כאומר כוחי ועוצם ידי עשה לי חיל

ונקדים כמה דברים קודם פירוש מאמר חז"ל זה. הנה בנוהג שבעולם האדם במהלך חייו יש לו זמנים שהוא מתחרט על פעולות שעשה, הוא מגלה כי מעשים ומהלכים שפעל והתאמץ בעדם עבור טובתו באו לבסוף לרעתו, והוא מרגיש נבוך וסכל על מעשיו שגרמו לו לרעה, ומצוי מאוד הדבר בקניית או מכירת דירה שהאדם חושב אחר מעשה כי היה יכול לקנות בזול יותר או למכור במחיר יקר יותר.

ובודאי כי מחשבות אלו מחשבות טטות הם, כי הכל מנוהל על ידי הקב"ה והאדם לא פעל מאומה מדיליה, וחלילה לו להתאונן על מעשיו כי מעשי אלוקים המה.

ושמעתי מידי הגאון ר' ישעיה גרינמן שליט"א ששמע מהגה"צ ר' ישראל אליהו וינטרובי צ"ל שאמר שיש לו קבלה מהגה"ר **שכל מה שהאדם מצטער על מה שעשה ומתחרט עליו בעניני העולם מחשבות אלו הם באים מהמרכבה הטמאה, שהרי הכל מאתו יתברך ואין האדם עושה כלום,** והגזירה אמת והחריצות שקר, וכשם שהאדם האומר כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה הוא אפיקורוס, כן האדם שאומר **סכלותי או חלישות דעתי גרמה לי את ההפסד הוא אפיקורוס,** ובאמת האדם מרבה להאשים עצמו בדברים שהוא לא עשה כלום אלא כך גזרה חכמתו יתברך, ומי שחי באמונה תמימה הוא מאושר כל ימיו שאינו חי בהלקאה תמידית על עצמו ומאשים עצמו על דברים שאינו אשם בהם כלל, אבל על הדברים שהיה בכוחו לעשות רצונו יתברך על אלו צריך להצטער צער רב שהוא בידו וכמו שיתבאר בהמשך הדברים.

ביאור הסבא מנוהרדוק דציוותי את ברכתי נאמר רק למי שסמך על הבטחת התורה

וראיתי דבר נחמד בשם הסבא מנוהרדוק צ"ל

בתורה להשיקע ממונו באיזה נכסי דלא נייד ורויח ממנו הון רב אבל כל השקעה דורשת זמן ואין ראשו של אדם מכי שני ענינים כאחת והוא מוציא את האדם מן העולם של תורה וצריך הרבה סייעתא דשמיא שלא לפלול בפח שהיצה"ר מעמיד לאדם ומי שחי בתמימות זוכה שהקב"ה הוא נותן לו כל צרכיו ואע"פ שאינו יודע מהיכן הוא מתפרנס אבל הוא בטוח במי שאמר והיה העולם שיתן לו מזונותיו בכבוד.

מספרים על קבוצה של עשירי עולם שנאספה בביתו של מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, הם טענו בתוקף שלפי החשבון הפשוט, אם עולם התורה ימשיך ככה במתכונתו, לא יהיה שייך לפרנס אותו בכלל, עולם התורה גדל במהירות גדולה כל כך, ובהיקף ממדים גדול כל כך, שתוך שנים ספורות מן הנמנע הוא שהוא יחדול מלהתקיים, כי הרי עולם התורה חי וניזון מהכסף שבא מאלה שעובדים לפרנסתם, משם מגיע הכסף, והרי העולם מוגבל בסכום הכסף שהוא יכול להחזיק, הם 'עצו' להרב אלישיב להוציא את האברכים למעגל העבודה, ללמוד אותם איך לעשות כסף בעצמם, כדי שהעול ירד במעט מעל כתפיהם.

ומרן הגר"ש אלישיב זצ"ל ענה להם 'אם יהיו פחות אברכים, אז יהיו פחות גבירים', והכוונה כי כל מה שיש היום כל כך הרבה גבירים שהוא דבר שלא היה בעבר, בשביל שיהיה לעולם התורה מהיכן לאכול, אם יצומק עולם התורה ח"ו, יצטמצם מספר הגבירים, וכמוכן שהאסיפה ננעלה מיד כי כל אחד מהגבירים הללו חשש לעורו, הוא הבין שהוא רק אמצעי, צינור שדרכו מועבר הכסף המיועד להוגי התורה, והרי כשהכסף עובר דרכו, נדבק אליו גם כן קצת מזה.

הבקשה אל תצריכנו לידי מתנת ב"ו היא שלא יבוא בדרך מתנה, אבל חליה שהעמל בתורה יהי עוסק במסחר

אנחנו מבקשים 'אל תצריכנו לידי מתנת בשר ודם', ויש שמתכוונים שיה' להם הרבה כסף ולא יהיו זקוקים למתנות מאחרים, אבל בן תורה העוסק ושקוד על התורה מבין כי אי הכוונה לבקש שאני אהיה עשיר, אם זה הבקשה תורה מה תהא עליה, כיצד שייך ללמוד כך, מי שראשו ורובו שקוע בתורה שמח שהכסף אצל אחרים, רק שהבקשה היא שהוא יקבל מהם את הכסף שלא בדרך מתנה אלא שיכירו בזכות העצומה להעניק לו ושהם עושים טובה לעצמם בנתינתם להחזקת התורה.

ושמעתי שבכולל חזו"א היה אחד שהיה לו יארצייט בפרשת כי תבוא ולא היה די עליות לתת לו, ואמר שיעלה לתוכחה שאינו פוחד, שהרי כך תקנו לנו שיקראו את התוכחה, ושאל את מרן בעל קהלות יעקב זצ"ל והתיר לו, ובאותו שנה נתבשר שקרובו הוריש לו הון רב בארה"ב, ונסע לסדר ולמכור הנכסים וראה שיש הרבה נכסים שאי אפשר למכורם מיד וצריך להתעסק עמהם והחליט לדרת לגור שם בארץ העמים, ונעשה סוחר ולא יכל להמשיך בלימודו בכולל חזו"א, וכששמע זאת בעל קהלות יעקב אמר שעל קללה כזו הוא לא חשב, שיוכלו להמית על האברך בן תורה לעזוב את הכולל כדי להתעסק בעסקים בארץ העמים, ואפשר שהוא בכלל גם חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת יעלם ד' עליך רח"ל.

והזכייה בהבטחת התורה אינה באה לכל אחד אלא לפי מדריגתו באמונה שהוא מאמין בהבטחת התורה, וגם בכל מהלך החיים יש בזה הרבה לימוד שכשעומדים במצבים של ספק כמו האם להוציא הוצאות על חשמל כשר לשבת וכד' שלפעמים שואלים מה נאכל אם נוציא הוצאות כאלו וכיצד נסתדר עם כך בהמשך החיים, וע"ז אמרה התורה וציוותי את ברכתי שאין מפסידים

משמירת התורה, וכשנצרך האדם להוציא על חפצי שמים כמו הוצאת בניו לת"ת והוצאות עצמו לת"ת שאין לו לצמצם ולקמץ בזה כלל אלא לסמוך על הבטחת הקב"ה בלא פקפוק שיצוה לו ברכה, וכמשי"כ 'והאכלתיך נחלת יעקב אביך' שזוכה לנחלה בלי מצרים, וכמו שאמרו לזו עלי 'והאמינו בי ואני פורע, דע"י האמונה בהבטחתו ית' זוכים לשכר הטוב.

בעניני יר"ש הגזירה שקר והחריצות אמת

וכל זה אינו אלא בעניני עולם הזה, אבל ביראת שמים והשגת התורה בזה הוא ההיפוך הגמור, שהגזירה שקר והחריצות אמת, וכמשי"כ הרמב"ם (פ"ה מתשובה ה"ב) וז"ל, 'אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומה"ע ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גוזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע, אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או סכל או רחמן או אכזרי או כלי או שוע וכן שאר כל הדעות, ואין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה, הוא שירמיהו אמר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, כלומר אין הבורא גוזר על האדם להיות טוב ולא להיות רע, וכיון שכן הוא נמצא זה החוטא הוא הפסיד את עצמו, ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה, וכו' ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה שנאמר ראה נתתי לפניך היום את החיים' וכו', עכ"ל.

ובאמת בענינים הרוחניים אנו מסתפקים במיעוט השתדלות ואומרים בעזר ד' יתברך אני יהיה ת"ח או צדיק, אבל האמת הוא שבענינים אלו העיקר הוא ההשתדלות והיגיעה, ובוודאי יגיעתו הוא מעט מן המעט לעומת ההצלחה שהקב"ה מביא לנו, כמאמרם ז"ל פתחו לי פתח כפתחו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם, אבל הכל הוא כפי היגיעה והעמל שהאדם עמל, על ידי כך הוא זוכה, וכמאמרם ז"ל יגיעת ומצאת תאמין לא יגיעת ומצאת אל תאמין, הכל כפי היגיעה, ואין דבר העומד בפני האדם להפריעו מליגע ולהשיג את ד' יתברך.

הח"ח בתורת הבית מבאר כי מה שלא זוכים בדורות אלו בתורה כערך הדורות הראשונים הוא מפני חסרון העמל

והחפץ חיים בתורת הבית (פרק ז') כתב שכל מה שרואים ירידת הדורות הוא משום מיעוט העמל והיגיעה בתורה, שכתב כי אנו מתמיהים בנפשינו הלא הש"י"ת השפיע בדורות הראשונים ריבוי חכמה מאד, וכדכתיב כי ד' יתן חכמה וגו', ולמה נתמעט כעת לגמרי הלא יד ד' לא תקצר גם היום.

תשובה לדבר, הקדוש ברוך הוא נותן חכמה לבנ"א לפי ערך הכנתם לקבלה, וכדכתיב 'אנכי ד' המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו', והכוונה, הלא העלייתך מארץ מצרים כדי לקבל אח"כ התורה שהיא מקור החכמה וע"כ הכיני עצמך והרחב פיך כל מה שביכולתך ואמלא את פיך מצוין דבש אמריה, ולכן דורות הראשונים שהיו מסורים לתורתם בכל לבם ונפשם וכל חמודות העולם לא נחשב בעיניהם למאומה ורק לתורת ד' היה לבם נשואות לקנותה לברר הלכותיה בקיבוץ חכמים ודיבוק חברים ואף אחר שנתגדלו בשנים היה דרכם ליסע מביתם בשביל ידיעת התורה על שיש שנים ועל י"ב שנים (עיין כתובות ס"ג), ואפילו בדורות של בעלי תוספות היה מסירת נפש ממש על התורה עיין בספר צדה לדרך

בהקדמה, לכן האיר הקדוש ברוך הוא עיניהם ופתח לבבם וזכו בכתרה של תורה, לא כן עתה בעו"ה יכול כל תופש תורה להעיד בעצמו שאחר כל השתדלותו בה הוא נגד דורות הראשונים כקוף בפני אדם, וכ"ש נגד דורות של אמוראים, וכל כך למה מפני שגיעתו עליה היא במדה מועטה מאוד, וכלל אחז"ל יגעתו ולא מצאתי אל תאמין וע"כ המציאה היא כפי היגיעה.

כוונת רשב"י כי גם אם יהיו רק שנים בני עליה הוא ובנו יתאמצו בכל כוחם להיות מאותם הבני עליה

ונחזור למאמר חז"ל שפתחנו בו, ראיתי בני עליה והן מועטין אם אלה הם אני ובני מהם אם מאה הם אני ובני מהם אם שנים הם אני ובני הם, שקשה מה בא רשב"י ללמדינו כאן.

ושמעתי שאמר בזה מרנא הגר"ס זצ"ל ביאור נפלא, שכוונת רשב"י ללמדנו בזה שגם אם יתגלה שרק אלה יכולים להיות מבני עליה והרי הרבה כששומעים כן מעיקרא הם מיאשים ואומרים כיצד נוכל להיות מאותו האלף הנכסף, אבל אנחנו נתאמץ להיות מהם בכל כוחנו, ואפי' אם יתגלה לנו שרק מאה יכולים להיות בני עליה גם כן נשתדל בכל כוחנו להיות מהם, ויותר מהכל כי אפי' אם נדע כי רק שנים הם היכולים להיות בני עליה אני ובני נשתדל להיות מהם, ולא נתייאש מלהיות המיוחדים שאין יותר בעולם כמותם, וכיון שהשתוקקו והשתדלו להיות בני עליה לכן נעשו בני עליה כמו רשב"י ובנו ר' אלעזר.

ולכן גם כשהיו בצער מערה י"ג שנים, בכל כוחם טרחו ועמלו בכל בתורה, בכל מצב שהוא, והם נעשו מאותו בני עליה, מכיון שהם מתאמצים בכל כוחם ללא שום עיקולי ופשוטי.

בעניני גשמיות החריצות שקר והגזירה אמת, ובעניני רוחניות ההפך הגזירה שקר והחריצות אמת, שמעתי שפעם הגיע תלמיד של הבית הלוי לבקרו, והבית הלוי שאל אותו מה הוא עושה היום, ואמר לו כי לפרנסתו כעת יש לו בית חרושת שהוא מנהל, ושוב שאלו הבית הלוי מה אתה עושה, וחשב לתומו כי הבית הלוי לא שמע מה שאמר וחזר שוב שיש לו בית חרושת, ושאל אותו הבית הלוי בפעם השלישית מה אתה עושה, שאל התלמיד את הבית הלוי מה הרב'ה מתכוון, השיב לו הבית הלוי, לא שאלתי מה הקב"ה עושה, מה אתה עושה.

בדורינו העולם מלא בשפע רב של תענוגות ועידונים, וכל מאמץ קטן עבור התורה הקדו' שאדם מתאמץ או נמנע מאיזה תענוג עבור התורה הוא חשוב וחביב מאוד כמו מאמץ רב בדורות הראשונים, ושמעתי כי הגה"צ ר' דב יפה זצ"ל הגיע פעם אל החזו"א ללמוד עמו, והוא היה באותו זמן עיף מאוד מאוד וניסה לרמז לחזו"א כי הוא עיף כבד עליו הלימוד כעת, והחזו"א היה 'אינו נרמז', וכעבור שעתיים שלמדו אמר לו החזו"א כך אפשר להצליח, דווקא בלימוד כזה שלפעמים צריכים להתאמץ מאוד ולא להרפות על ידי כך זוכים לקבל תורה.

ודבר זה מצוי מאוד מפני טרדת הבית וכד' שצריך להתאמץ מחמת עייפות או מחמת מחשבות הטורדות את האדם, ומי שמתאמץ בזה הקב"ה מזכה אותו לגדול בתורה כראוי, שהוא בכלל מכבד התורה שאמרו בשבת (דף כ"ג ע"ב) דמוקרי רבנן איהו גופא הוי צורבא מרבנן (לגיסת הגר"א שם), שמתאמץ עבור התורה בכל כוחו. יתן ד' יתברך שנתאמץ יותר במעשינו, ונזכה להיות מבני עליה המועטים לחזות בנועם ד' ולבקר בהיכלו ולהיות שתולים בבית ד' כל הימים על התורה ואמריה.

